

VU Research Portal

Het publieke van het privaatrecht. Hoe regulering van publieke belangen het privaatrecht beïnvloedt

Neerhof, A.R.; Cherednychenko, O.O.; Jansen, C.E.C.; Verstijlen, F.M.J.

2014

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Neerhof, A. R., Cherednychenko, O. O., Jansen, C. E. C., & Verstijlen, F. M. J. (Eds.) (2014). *Het publieke van het privaatrecht. Hoe regulering van publieke belangen het privaatrecht beïnvloedt*. (NILG Governance & Recht; No. 6). Boom Juridische uitgevers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ZORGPLICHTEN IN PUBLIEK- EN PRIVAATRECHT

C.E.C. Jansen, S.A.J. Munneke, F.J. van Ommeren & J.W. Rutgers

1 INLEIDING

Zorgplichten zijn een bijzonder fenomeen. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw worden zij beschouwd als een belangrijk wetgevingsinstrument en maken zij onderdeel uit van het wetgevingsbeleid. In het wetgevingsbeleid wordt voor de zorgplicht gekozen als het de bedoeling is dat de normadressaat over een ruime keuzevrijheid blijft beschikken. Dit past bij een wetgevingscultuur waarin niet alleen een zogeheten *command and control*-instrumentarium wordt gebruikt, maar ook naar alternatieven wordt uitgekeken. Zorgplichten hebben evenwel een veel langere geschiedenis dan die van het hedendaagse wetgevingsbeleid: ze hebben van oudsher privaatrechtelijke wortels, ook al wordt de term 'zorgplicht' in het privaatrecht niet steeds gehanteerd. Daarbij komt dat aan bepaalde zorgplichten op privaatrechtelijk terrein een eigen uitwerking wordt gegeven.

Deze bundel heeft betrekking op zorgplichten in het publiekrecht en het privaatrecht. Oogmerk van deze bundel is zorgplichten als verschijnsel in het publiek- en privaatrecht nader te bestuderen. De gedachte hierbij is dat zorgplichten in de publiekrechtelijke en de privaatrechtelijke literatuur tamelijk verschillend worden beleefd, terwijl er ook belangrijke overeenkomsten zijn. De vraag is wat we over en weer van elkaar kunnen leren. Bovendien krijgen zorgplichten op de bijzondere deelterreinen van het recht een enigszins verschillende uitwerking, terwijl zij tegelijkertijd een algemene rechtsfiguur vormen. Het is deze wisselwerking tussen de bijzondere deelterreinen en het algemene recht die de nodige inzichten verschaft. Bovendien kunnen deze inzichten een uitstralingseffect hebben naar die juridische deelterreinen waar zorgplichten (nog) geen rol spelen. De inzet van zorgplichten vormt verder ook een illustratie van het instrumenteel gebruik van het privaatrecht. Deze bundel biedt aldus inzicht in een van de vele manieren waarop het privaatrecht instrumenteel kan worden gebruikt.¹

Het begrip 'zorgplicht' is een diffuus begrip in het privaatrecht. Voor het privaatrecht is het leerstuk van de zorgplichten niet nieuw. Zo rust er bijvoorbeeld al eeuwen lang een

1 De vraag of het wenselijk is dat het privaatrecht instrumenteel wordt gebruikt, is een andere interessante kwestie, die vanwege de beperking tot één specifiek instrument niet op basis van deze bundel kan worden beantwoord.

zorgplicht op de huurder van een zaak om als een goed huisvader hiervoor zorg te dragen. In andere gevallen is de zorgplicht ontwikkeld in de jurisprudentie, veelal op basis van de redelijkheid en billijkheid. Een voorbeeld hiervan is de zorgplicht van een bank jegens de klant. Zorgplichten kunnen in het privaatrecht verschillende functies hebben. Een zorgplicht kan, zoals gezegd, instrumenteel worden gebruikt, zoals in het arbeidsrecht. In andere gevallen wordt een zorgplicht vastgesteld en vervolgens wordt deze verklaard vanuit een bepaald perspectief, bijvoorbeeld vanuit paternalisme of vanuit de ethiek.

2 DEFINITIE EN VERSCHIJNINGSVORMEN VAN ZORGPLICHTEN

Door zorgplichten wordt gedrag gereguleerd. Onder een zorgplicht verstaan wij in deze bundel een gedragsnorm op grond waarvan de betrokkenen de zorg voor een bepaald door de wetgever of de rechter geformuleerd belang in acht moeten nemen. Veelal gaat het bij zorgplichten om verplichtingen die met behulp van open normen zijn omschreven. Zij laten actoren daardoor meerdere gedragsalternatieven om zelf invulling te geven aan de verwezenlijking van een bepaald algemeen of individueel belang.

De voorgaande omschrijving is tot stand gekomen na uitvoerig overleg tussen de deelnemers aan deze bundel, die allen een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke achtergrond hebben. Deze ruime definitie is een middel om het gesprek tussen beide disciplines mogelijk te maken.

Wie de wetgeving en de rechtspraak bestudeert, ontdekt daarin zorgplichten van velerlei aard en in velerlei hoedanigheden. De diversiteit van de in deze bundel besproken zorgplichten vormt daarvan de illustratie. Dit betekent dat zorgplichten op verschillende manieren zijn te classificeren naar de verschijningsvormen waarin zij zich voordoen.

Een in het oog springend eerste onderscheid is dat tussen de geschreven en de ongeschreven zorgplichten. Geschreven zorgplichten zijn de zorgplichten die in wet- en regelgeving zijn vastgelegd. Ongeschreven zorgplichten zijn de zorgplichten die door de rechter worden vastgesteld als uitvloeisel van wat de redelijkheid en billijkheid of de maatschappelijke zorgvuldigheid van actoren vergen. Het is met name de burgerlijke rechter die dergelijke ongeschreven zorgplichten uit de genoemde open normen afleidt, de bestuursrechter doet dat niet op deze wijze. Meer in het algemeen kan worden vastgesteld dat in het publiekrecht voor ongeschreven zorgplichten die burgers tot bepaald gedrag verplichten in principe geen plaats is. Dat heeft te maken met de doorwerking van het legaliteitsbeginsel. Een voorbeeld van een ongeschreven zorgplicht in deze bundel is de door Cherednychenko besproken bijzondere zorgplicht van de bank om bescherming te bieden aan burgers bij lichtvaardig optreden in de handel in effecten.

Een tweede onderscheid is het onderscheid tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke zorgplichten. Voor zover zij geschreven zijn, kunnen zorgplichten voorkomen in wat

hier, gelet op de aard van de betrokken rechtsverhouding, gemakshalve wordt aangeduid als publiekrechtelijke wetgeving en privaatrechtelijke wetgeving. Voorbeelden van geschreven zorgplichten in publiekrechtelijke wetgeving zijn de zorgplicht uit artikel 1.1a Wet milieubeheer waaraan Neerhof en Struiksma aandacht besteden en de zorgplichten in de onderwijswetgeving die gelden voor openbare scholen, waaraan Overes in haar bijdrage aandacht besteedt. Een voorbeeld van een privaatrechtelijke geschreven zorgplicht vormen de door Roozendaal en Opdam besproken zorgplichten van de werkgever en de werknemer om inspanningen te verrichten met het oog op de re-integratie van de werknemer in het arbeidsproces. Privaatrechtelijke zorgplichten kunnen daarnaast ook ongeschreven zijn, zoals hiervoor bleek: de al genoemde bijzondere zorgplicht van de bank ter bescherming van burgers die lichtvaardig optreden in de effectenhandel is daarvan een voorbeeld. Het onderscheid tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke zorgplichten valt vrijwel steeds samen met het onderscheid dat in deze bundel wordt gemaakt tussen de zorgplichten in het wetgevingsbeleid enerzijds en de zorgplichten zoals die in de privaatrechtelijke doctrine naar voren komen anderzijds.

3 VOOR- EN NADELEN VAN ZORGPLICHTEN IN HET WETGEVINGSBELEID

Aan het gebruik van zorgplichten in het algemeen wetgevingsbeleid worden verschillende voor- en nadelen toegeschreven.² Als eerste voordeel kan worden genoemd de vermindering van het aantal regels en daarmee van de regeldruk. In plaats van een zeer gedetailleerde regulering van overheidswege wordt immers volstaan met een algemener geformuleerde (open) norm, die aan de betrokken rechtssubjecten zelf ruimte laat aan het gestelde doel op eigen wijze vorm te geven. Die invulling wordt dus niet top-down door de wetgever bepaald. Dat leidt tot minder regels, althans tot minder regels van overheidswege, waarmee een belangrijk vraagstuk van het wetgevingsbeleid (deregulering) aan de orde is. Een vermindering van het aantal regels, althans minder regeldruk, lijkt gunstig voor alle partijen: de overheid, de betrokken rechtssubjecten en derden.

Een tweede voordeel van het gebruik van zorgplichten is gelegen in de al genoemde rechtmatige gedragsopties voor de betrokken rechtssubjecten. Door het doel of het te beschermen belang te omschrijven, maar de invulling van de middelen open te laten, wordt aangesloten bij het sociale veld van de betrokkene. Dat heeft direct een aantal voordelen. Allereerst zal het draagvlak voor de regeling groter kunnen zijn, wanneer daaraan meer op eigen wijze vorm mag worden gegeven. Het resultaat zal in veel gevallen bovendien beter zijn of ten minste eenvoudiger worden bereikt, omdat de doelgroep zelf

2 Zie onder anderen R.J.N. Schlössels & S.E. Zijlstra, *Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat*, Deventer: Kluwer 2010, p. 725.

de meest doelmatige en doelgerichte werkwijze kan kiezen. Daaraan kan ook een kosten-voordeel verbonden zijn.

Vanuit het perspectief van de regelgever leidt het gebruik van zorgplichten bovendien in het algemeen tot bestendiger wetgeving, dat wil zeggen, regelgeving die minder vaak behoeft te worden gewijzigd. Dat is ook logisch, omdat nieuwe ontwikkelingen in bijvoorbeeld de techniek allereerst de middelen zullen betreffen die gebruikt worden om tot de realisatie van de bescherming van een bepaald belang te komen, en niet een wijziging in die belangen zelf. Regelgeving is dus minder techniekafhankelijk, minder afhankelijk van nieuwe inzichten op financieel, economisch, beleidskundig of andere terreinen.³ Ook hier spelen administratieve lasten voor zowel burger als overheid uiteraard een rol.

Bovenstaande voordelen doen zich vooral daar voor waar min of meer georganiseerde verbanden zelf regels kunnen stellen (of andere middelen kunnen kiezen) ter vervanging of voorkoming van regelstelling door de overheid. Zorgplichten komen daarnaast voor als vangnetbepaling, dus in dat geval niet zozeer ter vervanging van regels, maar als extra bescherming. Dergelijke zorgplichten bieden voor de overheid het voordeel dat het te beschermen belang extra wordt gewaarborgd, maar bieden niet de voordelen die aan de zorgplicht als vervanging van middelvoorschriften is verbonden. Zij leggen bovendien enkele nadelen bloot.

Allereerst is dat een gebrek aan rechtszekerheid. Immers, telkens kan de vraag rijzen of wel in voldoende mate het te beschermen belang is gerealiseerd. Zeker voor 'normale' burgers zal niet altijd even duidelijk zijn of in voldoende mate zorg is betracht. Met name op het terrein van de handhaving kan dit tot problemen leiden. Sancties kunnen immers in het algemeen slechts worden opgelegd als voldoende duidelijk is aan welke rechtsnorm de burger is gebonden (*lex certa*-beginsel). Dit probleem van rechtsonzekerheid leidt weer tot een drietal andere problemen. In de eerste plaats een dreigend gebrek aan rechtsgelijkheid dat vaak met een gebrek aan rechtszekerheid gepaard gaat. Als tweede probleem leidt rechtsonzekerheid tot een regelstelling op allerlei andere niveaus en door andere actoren: de normadressaat gaat op zijn beurt zelf (extra) regels opstellen. Hoewel daaraan ook voordelen verbonden zijn, kan deze nadere regelstelling als nadeel hebben dat van vermindering van het aantal regels geen sprake is en de kenbaarheid en toegankelijkheid van die regels vermindert. Als derde nadeel kan worden gewezen op een grotere afhankelijkheid van de inzichten van handhavers, toezichthouders, het Openbaar Ministerie (OM) en uiteindelijk de rechter, waarbij bovendien deze organen hun werkdruk zien stijgen.

3 P.C. Westerman, Normering via doelstelling: zorgplichten (hoofdstuk 3), in: P.C. Westerman & A.R. Mackor (red.), *Vormen van (de?)regulering*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 57.

4 HET BIJZONDERE KARAKTER VAN ZORGPLICHTEN

Zoals hiervoor al bleek, wordt in deze bundel onder het begrip zorgplicht een gedragsnorm verstaan op grond waarvan de normadressaat de zorg voor een bepaald door de wetgever of de rechter geformuleerd belang in acht moet nemen. Wij realiseren ons dat deze omschrijving de vraag kan oproepen of er ook gedragsnormen bestaan die niet als zorgplicht kwalificeren, aangezien het gebruik van het begrip zorgplicht ter aanduiding van een bepaalde gedragsnorm anders weinigzeggend is. Ook een aantal deelnemers aan deze bundel wijst daarop. Volgens sommige auteurs voegt de omschrijving van bepaalde verplichtingen als zorgplichten weinig of niets toe aan de privaatrechtelijke begripsvorming. Dat maakt extra nieuwsgierig naar de specifieke kenmerken die een gedragsnorm tot zorgplicht maken. Daarbij kunnen verschillende kenmerken worden onderscheiden.

In de eerste plaats zou men het bijzondere karakter van de zorgplicht kunnen zoeken in de wijze waarop de normadressaat het door de wetgever of de rechter beoogde belang in acht dient te nemen. In de privaatrechtelijke doctrine worden zowel verplichtingen tot handelen als tot nalaten met zorgplichten in verband gebracht.⁴ Ten tweede zou men het kunnen zoeken in de in de privaatrechtelijke doctrine ontwikkelde gedachte dat zorgplichten zich van andere gedragsnormen onderscheiden, doordat zij zouden verplichten tot het vooropstellen van het belang van de ander in plaats van het eigen belang.⁵

Men zou het bijzondere karakter van de zorgplicht voorts kunnen zoeken in de aard van het belang en – in het verlengde daarvan – de kring van rechtssubjecten die aan de door de wetgever of de rechter geformuleerde gedragsnorm bescherming kunnen ontleen. Publieke en private belangen zijn niet makkelijk te onderscheiden, maar men kan de vraag stellen of het onderscheidende karakter van zorgplichten daarin is gelegen dat de wetgever of rechter daarmee vooral beoogt de belangen van meer dan één rechtssubject – de belangen van derden dus – te dienen. Zowel uit de bijdragen van de publiekrechtelijke als de privaatrechtelijke auteurs volgt dat het bij een zorgplicht gaat om de belangen van meer dan een rechtssubject. Dat kan opmerkelijk zijn voor sommige privatisten. Dat met de naleving van zo'n zorgplicht soms ook een individueel vermogensbelang kan zijn gediend of dat een eventuele niet-naleving kan worden aangegrepen om een civielrechtelijke schadevergoedingsactie in te stellen met het oog op het borgen daarvan, doet geen afbreuk aan het hiervoor gesuggereerde onderscheidende karakter van zorgplichten.

4 Zie bijvoorbeeld T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Zorgplichten en zorgethiek* (diss. Amsterdam UvA), Deventer: Kluwer 2007, p. 97.

5 Zie daarover meer uitvoeriger de bijdrage van Van Ommeren aan deze bundel, waarin hij de ontwikkeling van deze gedachte in de privaatrechtelijke doctrine weergeeft.

5 WAT BIEDT DEZE BUNDEL?

Deze bundel valt uiteen in twee delen: een algemeen en een bijzonder deel. In het algemene deel komt een aantal vraagstukken aan de orde dat betrekking heeft op zorgplichten los van de maatschappelijke sector of het juridische deelterrein waarvoor zij van belang zijn. In het bijzondere deel staat per bijdrage een zorgplicht op een juridisch deelterrein centraal, zoals het milieurecht, het onderwijsrecht, het sociaal recht, het financieel recht, het pensioenrecht en het concernrecht.

Van Ommeren opent hierna het algemeen deel met een conceptuele bijdrage. Hij vraagt zich af wat onder een zorgplicht moet worden verstaan. De aan het begin van deze inleiding gegeven begripsomschrijving wordt nader toegelicht, door in te gaan op zowel de privaatrechtelijke als de beleidsmatige achtergrond van dit begrip. Belangrijke aspecten van zorgplichten in zowel publiek- als privaatrecht zijn dat zorgplichten niet zozeer gericht zijn op een bepaald concreet resultaat als wel op de behartiging van een bepaald belang, dat zij de normadressaat keuzeruimte laten en dat deze normen zo open zijn dat zij in de regel nader moeten worden geconcretiseerd door middel van nadere normen. Een in het oog springend verschil is dat waar zorgplichten in het wetgevingsbeleid, uit de aard der zaak, alleen wettelijk van aard kunnen zijn, privaatrechtelijke zorgplichten ook van ongeschreven aard kunnen zijn. Verder kunnen privaatrechtelijke zorgplichten ook meer concreet zijn; men spreekt dan wel van zorgverplichtingen, teneinde het verschil met (echte) zorgplichten preciezer onder woorden te brengen.

De bijdrage van Zijlstra geeft een overzicht van de rol die zorgplichten in de ontwikkeling van het algemeen wetgevingsbeleid hebben gespeeld. Na aanvankelijke bezwaren vanwege rechtsstatelijke en handhavingsproblemen, bleken die problemen later op minder bezwaren te stuiten, waardoor de weg vrijkwam voor zorgplichten als instrument van wetgevingsbeleid. Zijlstra constateert echter dat omtrent het begrip zorgplichten in dat wetgevingsbeleid begripsverwarring ontstaat (bijvoorbeeld over de verhouding tussen zorgplichten en open normen), waardoor de discussie in feite niet helder is gevoerd. Hij concludeert dat het wetgevingsbeleid zich niet zozeer bezighoudt met het verschijnsel zorgplichten, maar vooral met regeldrukvermindering langs diverse wegen en met het vinden van oplossingen voor de handhavingsproblemen die daarmee vaak gepaard gaan.

In de bijdrage van Struiksma en Neerhof wordt het verschijnsel zorgplichten aan een nadere analyse onderworpen. De auteurs gaan van een aantal bepalingen die gewoonlijk als zorgplichten worden aangeduid na of zij dat in het licht van de gegeven definitie wel zijn. Hun aandacht richt zich met name op de vraag of zorgplichten die negatief geformuleerd zijn wel echte zorgplichten kunnen zijn. Zij beantwoorden die vraag ontkennend, omdat een van de essentialia van zorgplichten, het openstaan van diverse rechtmatige gedragsalternatieven, bij deze zorgplichten ontbreekt.

Overes bespreekt een bekende zorgplicht op het terrein van het onderwijs: de zorgplicht voor goed bestuur. Deze norm werd oorspronkelijk door de wetgever als een zorgplicht gepresenteerd, maar later kwam hij daarop terug. Ten onrechte meent Overes. Gezien artikel 23 van de Grondwet en de uit de vrijheid van onderwijs voortvloeiende vrijheid van (bestuurlijke) inrichting, is het instrument van de zorgplicht in haar ogen bij uitstek geschikt, omdat de wetgever op het terrein van de bestuurlijke inrichting geen dwingende voorschriften kan opleggen. De functiescheiding tussen bestuur en toezicht als basisprincipe van goed bestuur geldt als een algemeen maatschappelijk geaccepteerd uitgangspunt en de norm laat het bevoegd gezag voldoende mogelijkheden om invulling te geven aan de voorgeschreven scheiding, waarbij voor zelfregulering in de vorm van codes een belangrijke rol is weggelegd. Overes bekritiseert de aanwijzingsbevoegdheid van de minister in geval van wanbeheer van een of meer bestuurders of toezichthouders. Deze bevoegdheid past naar haar mening niet bij de verhouding tussen de overheid en het bevoegd gezag van een bijzondere school en maakt feitelijk een inbreuk op de vrijheid van inrichting. De weg van de rechter geniet in haar ogen de voorkeur boven die van de aanwijzingsbevoegdheid.

In de bijdrage van Roozendaal en Opdam staat de zorgplicht van de werkgever om de zieke werknemer te re-integreren centraal. Roozendaal en Opdam laten zien hoe deze open norm door allerlei nadere normstellingen wordt geconcretiseerd. Onder andere betreft het hier jurisprudentie, beleidsregels van het UWV en richtlijnen en protocollen van verzekerings- en bedrijfsartsen. Problematisch is volgens de auteurs dat de bedrijfsarts als professional niet is opgeleid om normatieve afwegingen te maken tussen de betrokken belangen.

De bijzondere zorgplicht van de bank staat centraal in de bijdrage van Cherednychenko. Deze zorgplicht heet bijzonder, omdat zij de normale contractuele zorgvuldigheid van de bank jegens de cliënt overstijgt en nog meer aandacht voor het belang van de cliënt vergt. Deze bijzondere zorgplicht is vooral in de jurisprudentie van de civiele rechter ontwikkeld. De evolutie van het privaatrechtelijke begrip 'zorgplicht' met betrekking tot banken kan echter niet meer los worden gezien van de publiekrechtelijke gedragsregels voor banken en andere financiële ondernemingen in de financiële toezichtswetgeving, zoals de Wet op het financieel toezicht en de daarbij horende lagere regelgeving. Cherednychenko beziet hoe deze twee normenstelsels zich tot elkaar verhouden: in hoeverre werken de privaatrechtelijke en publiekrechtelijke normen op elkaar in, vullen ze elkaar aan of is er een onderling spanningsveld? Ofschoon de bijzondere zorgplicht van de bank kan bijdragen aan een goede waarborging van het publieke belang in het gezonde financiële systeem, is deze privaatrechtelijke open norm primair gericht op de bescherming van de private belangen van particuliere cliënten in de omstandigheden van het concrete geval. Het privaatrecht moet naar haar mening dan ook een bepaalde mate van autonomie worden geboden ten opzichte van de publiekrechtelijke gedragsregels voor banken uit hoofde van de toezichtswetgeving. De reikwijdte van de bijzondere zorgplicht van de bank kan daarmee

worden beïnvloed, maar niet bepaald. De civiele rechter kan in een bepaald geval concluderen dat de bijzondere zorgplicht van de bank een verdergaande verplichting met zich brengt dan voortvloeit uit de financiële toezichtswetgeving.

Kuiper en Lutjens bespreken de zorgplicht van pensioenfondsen om de hun toevertrouwde gelden prudent te beleggen, zoals neergelegd in artikel 135 van de Pensioenwet. Zij nemen daarbij de rechtsbescherming van de individuele werknemer tot uitgangspunt en behandelen de vraag in hoeverre diens belangen door de zorgplicht beschermd worden. Dit blijkt in de huidige praktijk moeilijk te zijn.

In zowel het stuk van Verdam als van Huizink is de vraag aan de orde of er gesproken kan worden van zorgplichten binnen het vennootschapsrecht. Verdam bespreekt in hoeverre er sprake is van een zorgplicht in de verhouding tussen een rechtspersoon, meer in het bijzonder een beursgenoteerde vennootschap, en haar bestuurder. In artikel 2:9 Burgerlijk Wetboek (BW) is neergelegd dat de bestuurder zijn taak behoorlijk moet vervullen. Nu dit een zogenoemde open norm is, die voortvloeit uit de redelijkheid en billijkheid, is de invulling afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Voor Nederlandse vennootschappen is in dat geval de Code Tabaksblat – een vorm van zelfregulering – van belang. In hun jaarverslagen moeten beursgenoteerde vennootschappen op grond van artikel 2:391 BW gemotiveerd aangeven of en in hoeverre zij afwijken van de *best practice*-bepalingen van deze Code. Hoewel deze Code zich richt op de naamloze vennootschap (nv) en niet tot haar bestuurder, is deze toch ook van belang voor de concretisering van artikel 2:9 BW en het gedrag van de bestuurder. Ten slotte stelt Verdam zich de vraag of verschillen zullen optreden als artikel 2:9 BW wordt gekwalificeerd als een zorgplicht. Hij komt tot een ontkenkend antwoord.

Huizink bespreekt of er een zorgplicht van de moeder in concernverhoudingen bestaat jegens haar dochters. Hij komt tot de conclusie dat deze zorgplicht nog nauwelijks ontwikkeld is, maar onder invloed van 'maatschappelijk ondernemen' hoogstwaarschijnlijk tot wasdom zal komen.

In de bijdrage van Mellenberg komt de vraag aan de orde of en in hoeverre milieuzorgplichten van invloed zijn op de kredietverstrekking door banken aan ondernemingen. Mellenberg laat zien dat banken een invulling van milieuzorgplichten die rusten op ondernemingen contractueel afdwingen, waardoor het aantal gedragsalternatieven van deze ondernemingen beperkt wordt.